

Dobosy Antal

Az anitja tanítás az élet fenntartásáról szól

A mai alkalommal folytatni szeretném a múlt héten elkezdett témát. Azok kedvéért, akik nem voltak itt azon az előadáson, vázolom, miről volt szó eddig. Néhány héttel ezelőtt elkezdtünk egy műhelymunkát, elhatároztuk, hogy áttekintjük és megvizsgáljuk a buddhizmus, majd pedig a zen alaptanításait. Szeretnénk visszamenni egészen az alapokig. A múlt alkalommal megismerkedtünk a buddhizmus egyik alaptanításával, az anátman tanításával. Úgy gondolom, kissé szokatlan módon vezettem fel a témát, más-képp, mint ahogy egyébként szokás erről beszélni.¹

A mai alkalommal folytatom a megkezdett munkát egy másik alaptanítással, az *anitja* tanításával. Örölnék, ha miután elmondtam a gondolataimat, minél többen hozzászólnátok, kiegészítenétek, vagy kritikát mondanátok! Esetleg megerősítenétek abban, hogy érthető volt, amit elmondtam.

Nézzük meg, hogy a hagyományra támaszkodva hogyan tudnánk összefoglalni az *anitja*-val kapcsolatos tanítást!

Az *anitja* ugyanúgy fosztóképzővel van ellátva, mint az *anátman*. A *nitja* kifejezés állandóságot jelent, így az *anitja* szó szerinti fordítása az állandótlanság. Valójában azt jelenti, hogy semmi nem állandó. Zen szövegekben is gyakran elhangzik ez a tanítás. Semmi sem állandó, nem tökéletes és nem független. Nemcsak állandótlán minden, hanem minden valamitől függ. Minden dolog közvetve áthatja egymást a hétköznapi életünkben is. Az *anitjából* következik az *anátmannak* az értelenséggé váló értelmezése is. Van ugyan egy én, de az is állandótlán.

Lényegében röviden ez az, amit erről a témáról mondani szoktak. Hozzátenném, hogy

szokták még az *anitját* úgy is interpretálni, hogy „minden, ami keletkezett, az elmúlik”.

Ez a tanítás, így, nekem valahogy nem igazán vonzó. Nem tudom, hogy mit kezdjek vele, mire használjam. Számomra teljesen nyilvánvaló az állandótlanság, a dolgok múlandósága. Persze, hogy így van! Egyszerűen trivialis. De akkor miért kell erről ennyit beszélni? Felmerül az a kérdés is, hogy miért ez a buddhizmus egyik alaptanítása, és miért olyan fontos tanítás ez?

Véleményem szerint azért, mert amikor ez a tanítás keletkezett, az emberek még nagyon másként gondolkodtak. Az akkori vallási nézetek és a természetszemlélet is másból indult ki. Rengeteg olyan entitást tételeztek fel, amit állandónak és öröknek gondoltak. Ugyan nem tudunk visszamenni 2500 évet, de joggal feltételezhetjük, hogy abban a kultúrában ez érthető volt, és így kellett kimondani. Annak idején feltehetően ezek az eszmék ellenkeztek az akkori hittel és gondolkodással. Valószínűleg egy csomó természeti jelenséget, erőt, istenséget, igazságot – beleértve az átmant is – öröknek tételezték fel, ami független az emberi léttől vagy az élettől. Úgy gondolták, hogy ezek az entitások örökké léteznek ebben a világban. Aki a hindu filozófiát ismeri, az további állandó és örök entitásokat is ismer.

Úgy gondolom, hogy a Buddha, amikor meglátott valami nagyon lényeges dolgot, rájött, hogy ez az állandóság közel sincs így. De van egy másik lehetőség is, lehet, hogy arra jött rá, nem érdemes így gondolkodni. Nem az a fontos, hogy így van-e vagy sem, hanem az, hogy nem érdemes állandónak gondolni ezeket az entitásokat. Hogyha az ember abban hisz, hogy sok állandóság van, akár az ő élete is végtelenségig tart, vagy majdnem addig, akkor felmerül a kérdés, vajon milyen motiváló erők érvényesülnek ilyenkor, mik vezetnek az embert, és ezek milyen hatással

¹ Elhangzott A Tan Kapuja Zen Közösség szertartásán 2023. szeptember 6-án, a Dharma-teremben.

vannak az életünkre. Nagyon nem mindegy, hogyan gondolkodunk! Azt gondoljuk, hogy van állandóság és olyan entitások, amik tőlünk függetlenül érvényesek, léteznek az idők kezdetétől a végéig, vagy pedig úgy gondolkozunk, hogy nem minden ilyen, vagy általában a dolgok nem ilyenek. Én ebből a nézőpontból közelíteném meg ezt a kérdést. Azt mondom, hogy amikor ez a nézet kialakult, a Buddha valamivel szembe akart menni, valami mást akart mondani. Azért, mert úgy látta, hogy az a gondolkodás, vallás vagy filozófia, ami a környezetében van, valahogy nem hatékony, nem abba az irányba vezet, hogy megoldjuk a saját életünket. Halogató irányba hat. Ez az egyik lehetőség.

A másik irány az, hogy ha abból indulunk ki, vajon a Buddha, amikor „megvilágosodott”, akkor mire akart megoldást találni, mit akart meglátni. A múlt alkalommal azt jeleztem, hogy szerintem, az életről gondolkodott. Az emberi életről, de általában is az életről, a földi életről. Meglátott olyan összefüggéseket, amelyekből a tanítása létrejött. Az egyik ilyen volt az *anátman*. Azt látta meg, hogy az élet és lélek összefügg, és az egyéni élet múlandó. Születünk, élünk, meghalunk. Nincs bennünk egy örök lélek, ahogy korábban hitték. Ettől függetlenül, ha az élet lényegét felismerjük – erről a múlt alkalommal sokat beszéltünk –, akkor látjuk, hogy változásban van. Ha megnézzük az egyéni életet, minden lény, a baktériumtól a legösszetettebb, legnagyobb állatokig és az emberig, születik, él és meghal. Van egy ilyen folyamat. Ha így látjuk az egyéni életet, annak sok irányban van motivációs hatása. Az egyik az – és a buddhizmus erről is szól –, hogy ebben az életben kell megoldanunk, addig amíg létezzünk és amíg élünk, azokat a problémákat, amelyek a saját életünkkel kapcsolatosak. Nem halogathatjuk egy következő életre. Ennek a felismerésnek van egy ilyen hatása, amit nagyon nehezen fogad el az emberi gondolkodás, és ezért még a buddhizmusba is visszajön a reinkarnáció elve, amit a Buddha tagadott. Mert hátha nem úgy van, hátha nem egy életünk van.

Az élet maga nagyon bonyolult – erről a múlt alkalommal már beszéltünk –, de általá-

ban igaz az, hogy születünk, élünk, meghalunk. Ez minden élő jelenségre kivetíthető. Látszik, hogy minden mozgásban van. Ilyen szempontból igaz az *anitjának* az a szokásos értelmezése, amit fentebb említettem.

Buddhista tanítóktól többször is hallottam megemlíteni azt, hogy a boldogság sem állandó. Az is elmúlik, és ezért a boldogság is szenvedés. Keletkezik és elmúlik. Így még a legszebb emberi állapotokat is a szenvedésnek ítéli meg ez a szemlélet. Nem hihetjük azt még a legjobb dolgokról sem, hogy örökké tartanak. Amikor ilyet hallok, mély szomorúság tölt el. Ha a buddhizmust ilyennek kell elképzelnem, ha mindent ilyen negatívan kommunikál, akkor inkább vallástalan leszek. Ha így értelmezzük azt, hogy minden változik, és ami keletkezett, az elmúlik, az nekem azt sugallja, hangsúlyozza, hogy nem érdemes sem beruháznunk, sem megcsináltatni a csöpögő vízcsapot, hiszen úgymint elromlik újra. Ha így van akkor inkább nem csinálunk semmit, nem veszünk semmit, azt se amire amúgy szükségem lenne az életemhez, mert úgymint elromlik, megszűnik, elrozsdásodik. Egy ilyen világszemléletet is kialakíthat ez az értelmezés. Annak idején, 2500 évvel ezelőtt ez a megközelítés akár még építő jellegű is lehetett, mert hozzásegíthette az akkor élő embert, hogy ki tudjon lépni abból a közegeből, ahol a társadalmi korlátok nem tették lehetővé a szenvedéstől való megszabadulást, de nem volt lehetőség megvilágosodni sem, mert a vallás tagadta, hogy ez lehetséges bizonyos kasztokba született emberek számára. Ehhez lehet, hogy segített egy ilyen elgondolás. De a mai gondolkodásunk szempontjából én ezt nem tudom segítségnek elfogadni. Ezért azt gondoltam, hogy ha én lennék egy akármilyen fa alá és elkezdenék azon gondolkodni, hogy mi is az élet lényege, akkor arra jutnék, amit a múltkor elmondtam: az élet összefüggő, az egyéni élet csak egy része a nagy egésznek. Mindenki mindenkit támogat, és mindenkire szükség van. De hogyan tud ez fennmaradni, működni? Vagy akár az egyéni életnek mi legyen a célja?

Az élet itt a Földön már jó pár millió éve tart, sőt, ha úgy vesszük, milliárd éve. A földi élet folyamatos. A földi élet majdnem állandó,

majdnem örök. De mi kell ahhoz, hogy ez az élet fennmaradjon, miközben az egyéni életek megszűnnek, keletkeznek? Az a véleményem, hogy az *anitja* tanítása ezzel van kapcsolatban. Azt felismerjük, hogy minden változik, de ha így van, mi a teendő? Nem az kell legyen a konklúzió, hogy belenyugszunk, és azt gondoljuk, hogy nem érdemes semmit sem csinálni, mert úgyis elmúlik. Hogy ne is vegyünk levegőt, mert úgyis meghalunk előbb-utóbb, miért élünk akkor? Szerintem, nem ezt kell tanítani.

A buddhizmusnak a második legfontosabb tanítása nem járhat ilyen következtetéssel. Inkább az, hogy felismerve múlandóságunkat, dolgunk van a fenntartással. Ha nem tartjuk fenn az egyéni életet, ha nem tartjuk fenn a globális életet itt a Földön, akkor bizony megszűnik. Véleményem szerint fontos egy olyan motivációt leszármazni ebből a tanításból, ami ellentétes irányú a hagyományos interpretációval. Én legalábbis így látom. Ha elromlik a villanykapcsolóm, akkor csináltassam meg, tegyek érte, hogy megjavuljon. Ha éhes vagyok, egyek, mert ha nem, leromlik az egészségi állapotom, és megszűnik az, ami eddig létezett. Vannak célok, fontos dolgok: ilyen az élet itt a Földön, az egyéni élet, családi élet, a közösség szerveződése, egy nemzet és a világ összes élőlénye. Mindezek fenntartása fontos! Ezekért tenni kell, mert ha nem teszünk, összeomlik úgy az egyéni élet, mint az élővilág is. Az *anitja* tanításból pont egy ellenkező irányt érzek fontosnak, és el tudom képzelni, hogy ha annak idején a Buddha nem a hindu kultúrában élt volna, nem így fejezte volna ki magát, hogy *anitja*, hanem azt a fogalmat használta volna, hogy az élethez fenntartó tevékenység szükséges. Mert egyébként nincs élet. Azt hangsúlyozta volna, hogy tegyünk érte. Igenis minden egyénnek és nemcsak az embernek, hanem minden élőlénynek alapvető, hogy fenn akarja tartani a saját életét, és a másik, hogy fenn akarja tartani a hozzá hasonló lények életét is. Az állatvilág ezt megteszi magától, nem kell külön magyarázni neki. A farkas mindent megtesz azért, hogy fenntartsa a farkaslétet. Tehát fontos a szaporodása, a faj fenntartása. Egyedül egy lény nem tudna

megélni. Egy farkas bárány vagy szarvas nélkül nem tudna megélni. Fontos, hogy élelem is legyen. Ezt a múltkor megbeszéltük, hogy minden élőlény szükséges egy másik élőlény életéhez, tehát táplálék is egyben. A másik élőlény táplál minket. Nemcsak a szarvasmarha, de a répa is és sok más apró élőlény is.

Tehát az *anitja* tanítást megfordítanám, és nem az elmúlást hangsúlyoznám, hiszen abból egy negatív hozzáállás következik. Inkább arra mutatnék rá, hogy mivel felismertük, hogy múlandóak a dolgok, és az élet különösen az, érdemes azt tanítani, hogy tenni kell azért, hogy élet legyen és fennmaradjon. Legyen fontos az egyéni életem, és a többi energiámmal tartsam fenn a családot, a gyermekeket, a társadalmat és az egész élővilágot is. Ezeknek kellene következnie az *anitja* felismerésből.

Megvallom őszintén, ezt a fogalmat helyettesíteném valami olyasmivel, ami a fenntartást fejezi ki. Meg lehetne nézni, mi az a fogalom szanszkritban, ami a fenntartást jelenti. Ami nem használ fosztóképzőt, nem azt mondja meg, mi nincs, mit nem kell tenni, ellenkezőleg, azt fejezi ki, mit kéne tenni. A buddhizmusnak úgy gondolom, elég nagy hibája, hogy sok mindent fosztóképzővel tanít. Nemcsak ezekre gondolok, amivel most foglalkozunk, hiszen a négy nemes igazságban is több ilyen van, de más tanításokban is hasonló a helyzet.

Ezt a kérdést akartam felvetni, mert úgy gondolom, a mai gondolkodással és ismerettel sokkal többet tudunk az életről, hogy mi mitől függ, mi mit szükségel, és milyen összefüggések vannak, amik az életünket fenntartják. Ebből a szempontból kéne végiggondolni a Buddha fontos felismeréseit. A Buddhát zseninek tartom, mert egy olyan modern felfogást látott meg, amit az akkori természetkép nem sugallt. Annyira keveset tudtak akkor az életről, hogy mi is az ember és az élőlények, hogy csoda, hogy a Buddha így nyúlt ehhez a kérdéshez.

Igen ám, csak hogy ma egészen más kultúrában élünk, mint az akkori indiai-hindu kultúra. Még egy ötszáz vagy száz évvel ezelőtti kultúrához képest is messze vagyunk. Most egy olyan világot élünk, ami kikényszeríti, hogy újragondoljuk az alapigazságokat, amik szerint élünk, mert ha nem tesszük meg ezt, és nem helyes

irányba indulunk, akkor lehet, hogy a homo sapiens egyszerűen kipusztítja önmagát.

Nagyon érdekes, hogy én most Csányi Vilmos könyveit olvasom, és éppen egy olyan könyvet kezdtem el, ami a megszaladásról szól. Az evolúcióban vannak úgynevezett megszaladás folyamatok, amikor valami annyira fel erősödik egy kiválasztási folyamat során, hogy a faj kihalását is okozhatja. Példa erre a fácánkakasok hosszú farka, ami hihetetlen hátrány. Statisztikák szerint a fácánkakasok 1%-a marad életben úgy, hogy szaporodóképes és utódai lesznek, mert a ragadozók pillanatok alatt elkapják a többit. A tojókat nem kapják el, mert azoknak nincs hosszú farkuk, el tudnak repülni, menekülni. A hím fácánok viszont nagyon nehezen repülnek, így a ragadozóknak könnyű prédái. Ugyan még fennmaradt a faj, mert úgy tűnik, hogy ez a megmaradó 1%, valahogy fenn tudja tartani a fajt, de a hosszú fark egy megszaladási jelenség. A tudósok azonban több olyan fajról is tudnak, amelyek ilyen okokból pusztultak ki. A kipusztulás nagyon gyorsan megy végbe, ugyanis a hátrányos tulajdonságot az evolúció nem képes ilyen rövid idő alatt visszafejleszteni.

Ez csak egy példa, és talán rossz példa is, mert az emberi megszaladások egészen más területen vannak, de úgy tűnik, hogy az emberi kultúrában és értékrendben számtalan ilyen megszaladási jelenség van. Tulajdonképpen ez az oka annak, hogy az ember az erőforrásait túlzottan használja, és nem gondoskodik arról, hogy az élővilág egyensúlyban legyen. Nézzetek meg egy-két Attenborough-filmet, melyek azt az aggodást fejezik ki, hogy mi lesz velünk, az emberiséggel. Ezekben a filmekben rengeteg problémát, folyamatot sorolnak fel, amelyek már azon a határon vannak, hogy visszafordíthatatlanok.

Azt gondolom, hogy ebben a helyzetben nem lehet azokat az elveket alkalmazni a problémák megoldására, amelyek 2500 évvel ezelőtt haladók voltak és segítettek az akkori hívőknek, gyakorlóknak. Ezeket kellene végiggondolni! Az *anítjánál* nem a pusztulás szemlélete a fontos, hogy ami keletkezett, elmúlik. Engem ez depresszióba hajtana, ha ezt fontosnak érezném így. Ezt másképp, inkább a

tennivalók oldaláról kellene felépíteni. Hangsúlyozom, hogy értékeket csak a fenntartásra irányuló tevékenységgel lehet fenntartani. Ha nem tesszük, akkor elmúlik. Az egyéni embernek, közösségileg és társadalmilag is ezt a szemléletet kellene érvényesíteni. Ez az érték, és nem a lemondás. És nem az, hogy „hát nem kezdek bele, mert úgyis elpusztul minden, de addig is éljünk jól.” Ezt nem! Mást kéne csinálni! Ehhez lenne segítség, ha újragondolnánk a buddhai felismeréseket is.

A tevékenység az ügyekre is vonatkozik. Ha szeretnénk valamit, azt nem bízhatjuk másra; tennünk kell érte. Azt látom, hogy a cselekvő hozzáállás az élet fenntartásához és a helyes társadalmi értékek megőrzéséhez szükséges. Sok területen cselekvőnek kéne lenni. Ezt azért hangsúlyozom, mert a buddhizmus jobban kiemeli a passzivitást, a kivonulást és a nem cselekvést. Szüntessük meg a vágyakat, stb. Meg kéne érteni, hogy érték a cselekvés.

Maga az aktivitás nem érték, gondoljunk csak a bankrablókra! Nem erről van szó. Általános elvként, ha fenn akarom tartani a bankrabló szakmát, akkor ezért tennem kell. Bankot kell rabolni. Ez a lényeg. Legyenek bankok, bankrablók és oktatás, hogyan kell bankot rabolni. Nem az a kérdés, hogy jó vagy rossz, hanem hogy megértsük: mindenhez, amit fenn akarunk tartani, cselekedni kell. Ha azt akarjuk, hogy valami elhaljon, nem kell csinálni semmit.

Az összefüggés meglátása a fontos. El kell dönteni, mit szeretnénk, és mit nem. Amit szeretnénk, azért tenni kell. Amit nem, az magától elmúlik. Az, hogy mi értékes és mi nem, nem az *anítja* tanítása dönti el, hanem az *anátman* tanítása. Az élet érték, és amit az élet fenntartásáért teszünk, az érték. Nem maga a cselekvés az értékes, hanem a hatása. Ezért függ össze a két tanítás. Önmagában semmi a cselekvés. A zen tanítás pont erről szól. A cselekvés az cselekvés. Nem jó, nem rossz. Mi teszi jóvá vagy rosszá? Egy bankrablás is lehet jó, ha olyan irányba hat, ami megszünteti a bankokat vagy a kizsákmányolást. A cselekvés szükséges, és nem jó, ha mindenkit arra tanítunk, hogy ne cselekedjen. Az az elv nem jó, hogy jobb nem csinálni semmit. Ez a mostani

világ megoldásához nem elegendő. Tudnunk kell, mi a célunk, mi a jó.

Nekem nagyon egyszerű a célom: elsődlegesen nem azt tartom fontosnak, hogy az emberiség megvilágosodjon, hanem hogy életben maradjon. És nemcsak az emberiség, a múltkor épp arról beszéltem, hogy az emberiség önmagában nem maradhat fenn, csak az élővilág összességével. Mert összefüggünk. Az élet itt a Földön fontos és értékes, és nem a minősége fontos, hanem hogy egyáltalán legyen. Ebből sok minden következik.

Nem azt hangsúlyozom, hogy higgyük el, amit a hagyomány mond. Hanem meg kéne érteni valamit, átlátni valamit. Én is megpróbáltam végiggondolni, átérezni, hogy mi a fontos, és azt hiszem, a Buddha is ezt tette. Nem biztos, hogy ugyanarra jutunk, mint a Buddha, de az az igény, hogy átfogóan megértsünk valamit az életéről, az fontos. Az lényegtelen, hogy Dobosy Antal mit mondott. Persze azért beszélek, de nem azért, hogy ezt megtanulja valaki, különösen nem azért, hogy idézzon Dobosytól, hanem hogy ő is végezze el azt a munkát, amit én is az elmúlt 40 évben elvégeztem. Kezddjen el gondolkodni! Azért jövünk össze itt, legalábbis én azért, hogy kapjunk inspirációt arra, hogy valamit önállóan meg akarjunk érteni. Ez nagyon fontos. Ne kényszerből fogyassunk kevesebb áramot, ne azért, mert az állam elrendeli, hanem azért, mert beláttuk, hogy mindenkinek az a jó, ha a Földön az élet megmarad. Önként és átlátásból ne okozunk kárt, és nem azért, mert tilos. Ne azért ne raboljunk bankot, mert büntetik, hanem mert nem akarunk bankot rabolni.

Megmondom őszintén, sokszor felháborít ahogyan a buddhizmus tanításait interpretálják. Ezért kezdtem el egy egészen más megközelítést, azt, hogy nézzük meg, mi egy tanításnak a hatása. Hajlandónak kell lennünk megtenni azt az utat, amit a tett meg. Leült, és azt mondta: „Én innen addig föl nem kelek, míg meg nem oldok valamit.” Ez az attitűd lenne fontos, ezt kellene csinálni.

Úgy látom, az, hogy „értem”, az messze nem elég. Ha beszélgetünk valamiről, az eredményezheti azt, hogy értem, amiről szó van, de nem változtatja meg az életeteket. Az lenne jó, ha a belátásnak olyan hatása lenne, hogy meg-

változtasson. Nem azért, mert azt tanácsolják, hanem azért, mert átlátom a dolgot, és emiatt változik az életem. A megértésnek hatnia kell rám, a viselkedésemre, életmódomra, és sok minden másra. Csak az, hogy értem, nem elég. Nem azt kell megjegyezni, hogy mit mondtam, hanem kezdjete el gondolkodni, megérteni az élet lényegét, és akkor abból sok minden következik az életre vonatkozóan.

Nagyon nem egyszerű a dolog. Nemrégén valaki a következő szöveget idézte: „A cél világos, az út ismert, csak járni kell, ennyi az egész.” Kérdezem, van olyan ember, akinek annyira világos a cél, és pontosan tudja az utat? Én nem látom ilyen egyszerűnek az utat. Nekem nem olyan világos a cél sem, nem tudom, hova fogok jutni, és azt se tudom, milyen úton. Viszont járni akarok mégis, rögzös utakon is. Sok minden van, ami nem világos. Ha tudnánk pontosan a célt, akkor bezárhatnánk a főiskolát is nyugodtan. Egyben vagyok biztos: vannak olyan eszmék, amelyeket meg kellene változtatni, mert nem jó irányba hatnak. Erre van elképzelésem, hogy mit kéne tenni, fel kell vállalnom, még akkor is, ha nem sikerül megvalósítani.

Egy folyamatban vagyunk, amelyben a múlt héten és ezen a héten a buddhizmus két alaptanítását vettük sorra. Még messze vagyunk attól, hogy meglássuk, ezek a felismerések hogyan hatnak az életünkre, vagy hogyan kéne ezeket a felismeréseket elősegíteni. A következő hetekben tovább megyünk, és foglalkozunk a négy nemes igazsággal és az öt sílával. Ez egy hosszabb folyamat lesz, át szeretném nézni, mit tanít a buddhizmus. A fenntartottság elvét nem tartom teljes megoldásnak, az csak egy szempontnak, aminek ellentétes a hatása az elmúlás negatív motivációjával. Nekem van egy elgondolásom, és azt szeretném el is mondani, de ne tőlem várjátok a megoldást. Ahogy én gondolom, az nekem mozgatóerőt jelent. Az, hogy nektek mi jelent mozgatóerőt, arra nektek kell rájönnötök. Nem én fogom helyettesíteni megoldani. Én csak arra vállalkoztam, hogy elmondom, nekem milyen szemlélet segít. Hogyan gondolok az életre, az elmúlásra, hogy az nekem olyan mozgatóerőt adjon, hogy érdemes legyen élnem.

